

О. О. Бутник,
к. держ. упр., доцент,
доцент кафедри теорії та практики управління, Національний технічний університет
України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1031-9766>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.20.153

УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ

O. Butnyk,
PhD in Public Administration, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Theory and Practice of Management,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

IMPROVING THE PUBLIC POLICY OF INTERNATIONALISATION OF HIGHER EDUCATION AND SCIENCE

Досліджено витоки процесу інтернаціоналізації, яка стала ключовою темою в 1990-х роках як у дискусіях про політику в галузі вищої освіти, так і в дослідженнях, присвячених науці у вищих навчальних закладах. Цей процес супроводжується європейською політикою, яка сприяє денационалізації вищої освіти та зростанню відповідальності окремих вищих навчальних закладів. У цій статті розглядається традиційно суперечлива роль вищої освіти в контексті інтернаціоналізації та національної держави. Більш детальний погляд на складну і динамічну багаторівневу систему інтернаціоналізації в вищій освіті і науці показує, що вона означає не лише різноманітні види діяльності, пов'язані з перетином кордонів, а й суттєві зміни в напрямку системної політики та зростаючого усвідомлення міжнародної співпраці та конкуренції на все більш глобальному ринку вищої освіти і науки.

The origins of the process of internationalization, which became a key topic in the 1990s both in higher education policy debates and in studies devoted to science in higher education institutions, are explored. This process is accompanied by European policies that promote the denationalization of higher education and the increasing responsibility of individual higher education institutions. This article examines the traditionally contested role of higher education in the context of internationalization and the nation state. A closer look at the complex and dynamic multi-level system of internationalization in higher education and science shows that it means not only various types of activities related to the crossing of borders, but also significant changes in the direction of systemic policies and a growing awareness of international cooperation and competition for everything more global market of higher education and science.

It was determined that the main changes in the system of higher education and science during the last two decades were: higher educational institutions have become more important and responsible participants; secondly, there are various changes that can be called "internationalization" of higher education; and the last: the main trends — the emphasis on the institutional level, as well as on the international level of higher education — reflect and contribute to the weakening of the traditional dependence of universities on the state.

It is noted that in countries catching up with the internationalization of higher education, such as Ukraine, political and economic instability, socio-cultural norms and historical heritage, as well as the position of the country as a periphery are considered as national obstacles to the promotion of international education. These emerging challenges have led to changes and variations in policies, institutional actions and individual practices of the internationalization of higher education and science. These problems have significant consequences for the quality, recovery, sustainability and ethical development of international education and science.

It was concluded that Ukrainian higher education institutions still have a long way to go to greater internationalization and globalization. To do this, they must get rid of the remaining post-Soviet features and complete the reforms that have been started. The main goal is to enable Ukrainian universities to become more autonomous, powerful and responsible.

*Ключові слова: публічна політика, інтернаціоналізація, вища освіта, наука.
Key words: public policy, internationalization, higher education, science.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Інтернаціоналізація стала ключовою темою в 1990-х роках як у дискусіях про політику в галузі вищої освіти, так і в дослідженнях, спрямованих на розвиток наукового співробітництва між університетами. Цей процес супроводжується державною політикою, яка сприяє денационалізації вищої освіти та зростанню відповідальності вищих навчальних закладів. Більш детальний погляд на складну і динамічну багаторівневу структуру інтернаціоналізації в вищій освіті показує, що вона означає не лише різноманітні види діяльності, пов'язані з перетином кордонів, але й суттєві зміни в напрямку системної політики та зростаючого усвідомлення міжнародної співпраці та конкуренції в умовах все більш глобального ринку вищої освіти та науки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемі формування державної політики інтернаціоналізації вищої освіти і науки присвячено багато праць європейських науковців, а також звіти Європейського парламенту в сфері культури та науки.

В Україні більшість досліджень були зроблені до початку повномасштабної війни такими дослідниками, як П. Ясний, Т. Вітенко, І. Крамар, О. Новак, А. Литвин, Ю. Великдень тощо. Проте, воєнні дії спричинили безпосередній вплив на публічну політику інтернаціоналізації вищої освіти і науки не тільки України, а й країн, які надають допомогу українським дослідникам та студентам, як тим, хто виїхали закордон, так і тим, хто продовжує працювати в рідних вищих навчальних закладах. Цьому питанню також приділено увагу в даній статті.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Дослідити історичні витоки формування публічної політики інтернаціоналізації вищої освіти та науки та сучасні тенденції в контексті розвитку інтернаціоналізації вищих навчальних закладів країн Європи та України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інтернаціоналізація була стратегічним засобом трансформації вищої освіти та стала помітною тенденцією в університетах по всьому світу в останні десятиліття. Інтернаціоналізація вищої освіти і науки привертає все більшу увагу ширшої спільноти за межами сек-

тору освіти, особливо тому, що її обґрунтування, функціонування та вплив все тісніше узгоджуються з соціальними, культурними, економічними та політичними інтересами. На інтернаціоналізацію вищої освіти і науки вплинув розвиток цифрових технологій, а також локальних і глобальних ринків онлайн-навчання, що стало особливо актуальним під час пандемії, воєнного стану, фінансових, геополітичних криз і природних катастроф.

В системі вищої освіти і науки відбулися три основні зміни протягом останніх двох десятиліть:

- вищі навчальні заклади стали більш важливими і відповідальними учасниками. Можемо спостерігати багато ініціатив та дебатів щодо інституційного менеджменту у вищій освіті, інституційного оцінювання, фінансування університетів та інших інструментів, пов'язаних з інституційною адаптацією до мінливого середовища;

- по-друге, відзначаються різноманітні зміни, які можна назвати "інтернаціоналізацією" вищої освіти. У цьому контексті часто згадують два різних типи явищ: з одного боку, зростання конкретної видимої міжнародної співпраці, транскордонного співробітництва, мобільності студентів і науково-педагогічних працівників, викладання іноземних мов або спільна дослідницька діяльність; і з іншого боку, тенденція до інтернаціоналізації, регіоналізації або глобалізації змісту і структур вищої освіти, наприклад, конвергенція систем з точки зору інституційних моделей, навчальних програм або навчальних планів;

- і останнє, але не менш важливе: обидві тенденції — акцент на інституційному рівні, а також на міжнародному рівні вищої освіти — відображають і сприяють послабленню традиційної залежності університетів від держави.

У країнах, що наздоганяють інтернаціоналізацію вищої освіти, таких як Україна, політична та економічна нестабільність, соціально-культурні норми та історична спадщина, а також положення країни як периферії розглядаються як національні перешкоди для сприяння міжнародній освіті [1]. Ці виклики, що виникають, призвели до змін і варіацій у рамках політики, інституційних дій та індивідуальних практик інтернаціоналізації вищої освіти і науки. Ці проблеми мають значні наслідки для якості, відновлення, сталості та етичного розвитку міжнародної освіти і науки.

В цьому контексті можна спостерігати спільні цілі та завдання, такі як зростаюче значення репутації (часто символізованої рейтингами), видимості та конкурентоспроможності; конкуренція за талановитих студентів і науковців; короткострокові та/або довгострокові економічні вигоди; демографічні міркування; фокус на працевлаштуванні та соціальному залученні.

У 17 звітах по країнах — десять з Європи та сім з інших континентів (розвинені країни, країни, що розвиваються, та країни з перехідною економікою) — це розмаїття проілюстровано в як у національній, так і в інституційній політиці. У дослідженні визначено ключові події, які вплинули на формування публічної політики в напрямі інтернаціоналізації вищої освіти і науки:

- зростаюче значення інтернаціоналізації на всіх рівнях (ширший спектр діяльності, більш стратегічні підходи, нові національні стратегії та амбіції);

- зростання інституційних стратегій інтернаціоналізації (але також ризики гомогенізації, зосередження на кількісних показниках);

- повсюдні проблеми з фінансуванням;

- очевидний перехід від лише співпраці до зростаючої конкуренції;

- регіоналізація, що зароджується, прикладом якої часто вважають Європу;

- відсутність достатньої кількості даних для порівняльного аналізу та прийняття рішень;

- нові сфери уваги — інтернаціоналізація навчальної програми, транснаціональна освіта та цифрове навчання [2].

Багато експертів сходяться на думці, що Європейський Союз (ЄС) став головною рушійною силою для інтернаціоналізації у вищій освіті та науці. За іронією долі, конфлікт між зусиллями з боку Європейської Комісії постійно розширювати сферу своєї діяльності та прагненням національних урядів не допускати Комісію в ядро вищої освіти, спричинив появу європейської політики інтернаціоналізації. Сприяння мобільності студентів (і до певної міри академічного персоналу) стало ключовим інструментом інтернаціоналізації для ЄС. Вибір мобільності та міжінституційної співпраці як сфери європейської політики не був очевидним. Обговорювалися й інші пріоритети. Перші зусилля в цьому напрямку, однак, не були успішними, оскільки національні погляди були надто різними, і більшість національних урядів заперечували проти руху до "гармонізації" систем вищої освіти. Таким чином, Європейська діяльність у цій сфері змогла розпочатися лише за умови суворої поваги до розмаїття національних систем вищої освіти.

Спільні навчальні програми, започатковані у 1976 році, мали на меті стимулювати тимчасове навчання на партнерському факультеті, обмін викладацьким складом та розробку спільних навчальних програм на невеликій експериментальній основі. Приблизно через десять років була започаткована програма ERASMUS. Початкова програма Еразмус була пізніше об'єднана з подібними ініціативами у 1980-х роках під назвою "Сократ" і нещодавно під назвою "Еразмус+". Ці програми не ґрунтувалися на освітніх міркуваннях і ролі Європейського співтовариства до підписання Маастрихтського договору 1992 року. Вона була зосереджена на мобільності студентів і включала в себе різні інші засоби співпраці. Ця програма створила спільне розуміння та рушійні сили для інтернаціоналізації в більшості країн, що було ще більше посилено Болонським процесом. Так, деякі дослідники, аналізуючи Болонський процес в Європі, розглядають такі аспекти інтернаціоналізації: потоки студентської мобільності, інтернаціоналізацію як ініціатор змін у вищій освіті і науці, міжкультурну компетентність, стратегічне міжнародне співробітництво, фінансування інтернаціоналізації та дослідження якості інтернаціоналізації [3].

Два опитування щодо інтернаціоналізації в Європі та світі, проведені Міжнародною асоціацією університетів та Європейською асоціацією університетів, демонструють, що лідери вищої освіти та практикуючі фахівці в міжнародній освіті:

— сприймають ключові переваги та причини інтернаціоналізації як чинник зростання якості викладання і навчання та підготовку студентів до життя і роботи в глобалізованому світі;

— розглядають публічну політику на регіональному/національному рівні як ключовий зовнішній фактор, що впливає на інституційну політику інтернаціоналізації;

— зауважують, що збільшення мобільності студентів є ключовим напрямком інституційної політики інтернаціоналізації вищої освіти і науки;

— повідомляють, що, як і міжнародна мобільність студентів, міжнародна науково-дослідницька співпраця та міжнародні стратегічні партнерства є пріоритетними серед заходів з інтернаціоналізації, що здійснюються європейськими інституціями.

За результатами міжнародних досліджень розвитку публічної політики інтернаціоналізації вищої освіти і науки, розроблено чотири типи національних підходів до інтернаціоналізації, які відображають різні контексти, викладені вище:

— потенційна інтернаціоналізація: вищі навчальні заклади хочуть бути партнерами у міжнародному спілкуванні та співпраці, але вони стикаються з проблемами, оскільки вони не вважаються партнерами на рівних умовах. Це все ще є проблемою для багатьох науковців та вищих навчальних закладів країн Центральної та Східної Європи;

— "життя чи смерть" -інтернаціоналізація: у деяких країнах міжнародне спілкування, співпраця та визнання є незамінними. За винятком дуже невеликої кількості галузей знань, не можна уявити собі академіка, якого поважають у його або її рідній країні, якщо він чи вона не були б помітними на міжнародному рівні.

Це особливо актуально для Швеції, але також і для деяких інших європейських країн, таких як Нідерланди, а також для деяких країн за межами Європи, наприклад, Ізраїлю;

— дві арени: у деяких країнах, наприклад, у Німеччині або Японії, науковці в багатьох галузях можуть прагнути або до більшої національної, або до міжнародної видимості;

— інтернаціоналізація через імпорт: У США та певною мірою у Великій Британії протягом багатьох років інтернаціоналізація в основному означала прийом іноземних студентів та науковців, а міжнародні дослідження вважалися міжнародними лише тоді, коли вони були опубліковані англійською мовою, часто лише в міжнародних виданнях у цих двох країнах [4, с. 1057—1070].

Як зазначають деякі дослідники, інтернаціоналізація у вищій освіті, як і сама вища освіта, хоча і зазнає все більшого впливу і діє в глобалізованому контексті, все ще переважно визначається регіональними, національними та інституційними законами і правилами, культурою та структурами. Не існує єдиної універсальної моделі. Регіональні та національні відмінності є різноманітними і такими, що постійно розвиваються, те ж саме стосується і самих інституцій (державні/приватні, дослідницькі/прикладні науки, комплексні/спеціалізовані тощо) [5].

В нинішніх умовах інтернаціоналізація вищої освіти визначається як відповідь на глобалізацію, і саме в цій

відповіді вона зміщується від соціальних до більш політичних та економічних досліджень, від співпраці до конкуренції і до появи нових вимірів, таких як віртуальне навчання і транскордонне надання послуг. Ця багатогранна інтернаціоналізація охоплює безліч різних обґрунтувань, стратегій, підходів, видів діяльності і вимірів, які іноді доповнюють, а іноді конфліктують один з одним і сприймається одними як корисна, а іншими як негативна або принаймні непередбачувана за своїми наслідками [6, с. 1165—1181].

Інтернаціоналізація вищої освіти і науки поєднує економічний та освітній контексти таким чином, що має важливі політичні наслідки, не останнім з яких є перетин з імміграційною політикою — сферою, яка стала ще складнішою через потрясіння, спричинені різними кризами, зокрема пандемією COVID-19 та війною в Україні. Мацумото і Вічко дослідили, як канадська система вищої освіти переживає це з 2021 року, зосередившись на тому, як на міжнародну освіту впливають міркування ризику, економіки та громадської безпеки. Вони проаналізували дві окремі урядові політичні ініціативи, одна з яких була спрямована на підтримку мобільності студентів під час пандемії, а інша — на надання можливості українським біженцям тимчасово переселитися та здобувати освіту під час війни. Дослідження показує, як на концепцію та застосування міжнародної освітньої політики впливають неоліберальні економічні моделі та нерівне сприйняття бажаності різних груп іммігрантів у канадському контексті [7, с. 1119—1132].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Отже, основними перспективними напрямками публічної політики інтернаціоналізації вищої освіти та науки є:

— зростання конкуренції з боку країн з перехідною економікою та країн, що розвиваються, одночасно поява можливостей для більшої співпраці, оскільки вони стають сильнішими гравцями у сфері вищої освіти;

— перехід від набору іноземних студентів з метою отримання короткострокової економічної вигоди до набору талановитих іноземних студентів та науковців, зокрема в галузях STEM, щоб задовольнити потреби в академічних колах та промисловості, спричинені демографічними тенденціями, недостатньою участю місцевих студентів у цих галузях та зростаючими вимогами економіки, заснованої на знаннях;

— фінансування вищої освіти, плата за навчання та стипендіальні схеми стають різноманітними і призводять до різних стратегій, але також створюють низку перешкод для мобільності та співпраці. Більша прозорість та усунення цих та інших перешкод необхідні для розширення можливостей для мобільності та співпраці;

— спільні наукові ступені визнані важливими для майбутнього інтернаціоналізації вищої освіти і науки в Європі та за її межами, хоча багато бар'єрів все ще потрібно подолати, і слід визнати, що такі зміни повинні будуватися на взаємній довірі та співпраці;

— усвідомлення необхідності посилення співпраці між вищою освітою і наукою та промисловістю в контексті мобільності студентів і науково-педагогічних співробітників;

— все більше визнання отримує важлива роль академічного та адміністративного персоналу в подальшому розвитку інтернаціоналізації вищої освіти та науки. Викладачі, чий внесок за останні 25 років зменшився через посилення централізації управління європейськими програмами, тепер розуміють, що вони відіграють вирішальну роль в інтернаціоналізації освіти і досліджень і потребують додаткової підтримки;

— незважаючи на досягнення Болонського процесу щодо подальшої прозорості, все ще існують відмінності між системами вищої освіти та процедурами фінансування між європейськими країнами;

— подолання дисбалансів як у кредитній мобільності. Це особливо помітно в Центральній та Східній Європі, де спостерігається як дисбаланс мобільності, так і зменшення кількості студентів у вищих навчальних закладах. Це вимагає уваги з боку національних урядів, а також на європейському рівні, оскільки це може призвести до збільшення розриву у вищій освіті в регіоні.

Українська система також потребує змін і нового ставлення до вищої освіти та наукових досліджень, адже лише створивши реальні можливості для розвитку якісних нових знань, виховання майбутніх лідерів та фахівців, впровадження інновацій та умов для створення інтелектуальних екосистем, ми можемо створити реальні перспективи для розвитку українського суспільства.

Це має супроводжуватися відчутним підвищенням заробітної плати науковців, капітальними інвестиціями в науку та створенням необхідного законодавчого підґрунтя для розвитку академічної сфери, починаючи з фінансової автономії.

Українські вищі навчальні заклади ще мають пройти довгий шлях до більшої інтернаціоналізації та глобалізації. Для цього вони повинні позбутися пострадянських рис, що залишилися, і завершити розпочаті реформи. Головна мета — дати можливість українським університетам стати більш автономними, потужними та відповідальними [8].

Література:

1. Brandenburg, U., de Wit, H., Jones, E., & Leask, B. Internationalisation in Higher Education for Society. University World News. 2019. URL: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20190414195843914>
2. Internationalisation of higher education. European Parliament. 2015. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540370/IPOL_STU\(2015\)540370_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540370/IPOL_STU(2015)540370_EN.pdf)
3. Internationalisation Trends in Higher Education and the Changing Role of International Student Mobility. Journal of International Mobility. 2017. URL: <https://www.cairn.info/revue-journal-of-international-mobility-2017-1-page-177.html>
4. Montgomery, C., & Trahar, S. Learning to unlearn: Exploring the relationship between internationalisation and decolonial agendas in higher education. Higher Education Research & Development. 2023. 42 (5), P.1057—1070.
5. Sperduti, V. R. Internationalization as Westernization in higher education. Journal of Comparative

&International Higher Education. 2019, №9 (Spring), P. 9—12. URL: <https://www.ojed.org/index.php/jcihe/article/view/887>.

6. Yue, Y., De Souza, D., & Townsin, L. No human mobility: How is knowledge mobile in a context of internationalisation at a distance? A case study. Higher Education Research & Development. 2023, 42 (5), P. 1165—1181.

7. Matsumoto, R., & Viczko, M. Categorizations of crisis: Access to higher education in Canada as international students and forcibly displaced people. Higher Education Research & Development. 2023, 42 (5), P.1119—1132.

8. Why Ukraine's universities need more internationalisation. University World News. 2022. URL: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20220304072500630>.

References:

1. Brandenburg, U., de Wit, H., Jones, E., & Leask, B. (2019), "Internationalisation in Higher Education for Society", University World News, available at: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20190414195843914> (Accessed 25 Sept 2023).
2. European Parliament (2015), "Internationalisation of higher education", available at: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540370/IPOL_STU\(2015\)540370_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540370/IPOL_STU(2015)540370_EN.pdf) (Accessed 25 Sept 2023).
3. Journal of International Mobility (2017), "Internationalisation Trends in Higher Education and the Changing Role of International Student Mobility", available at: <https://www.cairn.info/revue-journal-of-international-mobility-2017-1-page-177.html> (Accessed 25 Sept 2023).
4. Montgomery, C., & Trahar, S. (2023), "Learning to unlearn: Exploring the relationship between internationalisation and decolonial agendas in higher education", Higher Education Research & Development, vol. 42 (5), pp.1057—1070.
5. Sperduti, V. R. (2019), "Internationalization as Westernization in higher education", Journal of Comparative &International Higher Education, vol. 9 (Spring), pp. 9—12, available at: <https://www.ojed.org/index.php/jcihe/article/view/887> (Accessed 25 Sept 2023).
6. Yue, Y., De Souza, D., & Townsin, L. (2023). No human mobility: How is knowledge mobile in a context of internationalisation at a distance? A case study. Higher Education Research & Development, vol. 42 (5), pp. 1165—1181.
7. Matsumoto, R., & Viczko, M. (2023), "Categorizations of crisis: Access to higher education in Canada as international students and forcibly displaced people", Higher Education Research & Development, vol. 42 (5), pp.1119—1132.
8. University World News (2022), "Why Ukraine's universities need more internationalisation", available at: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20220304072500630> (Accessed 25 Sept 2023).

Стаття надійшла до редакції 09.10.2023 р.